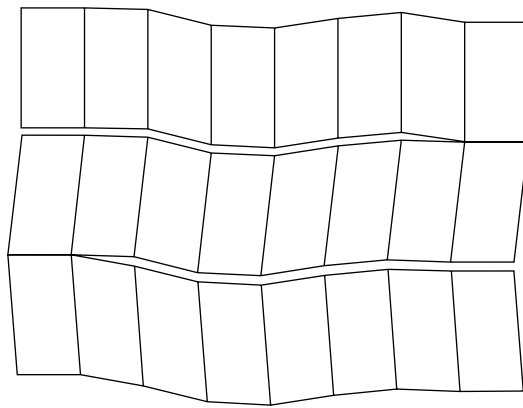
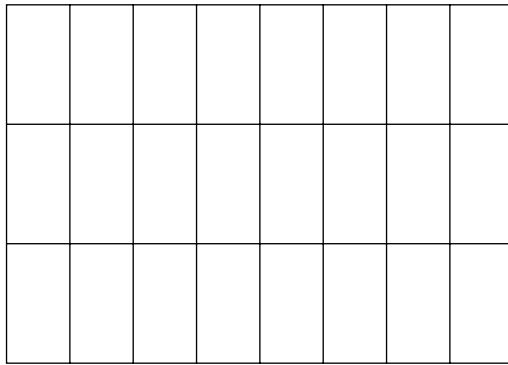

HUIB VAN ANTWERPEN

**ULISES CARRIÓN ALS PIONIER
VAN HET KUNSTENAARSBOEK**

ULISES CARRIÓN ALS PIONIER VAN HET KUNSTENAARSBOEK

Huib van Antwerpen

Ulises Carrión (1941, San Andrés Tuxtla, Mexico - 1989, Amsterdam) is een belangrijk conceptueel kunstenaar uit de kunstenaarsboekenwereld en kan gezien worden als een van de pioniers van een vanaf de jaren zestig nieuw opgekomen kunstvorm. De kunstenaar studeerde filosofie en literatuur in Mexico-stad, Parijs en Leeds en woonde van 1970 tot het einde van zijn leven in Amsterdam, waar hij in 1972 zijn eerste kunstenaarsboek *Sonnets* maakte. De jaren erna maakte de kunstenaar onder andere de kunstenaarsboeken *Arguments*, *Tell Me What Sort of Wall Paper Your Room Has and I'll Tell You Who You Are* en *The Muxlows*.

Carrión was een sleutelfiguur in de Mexicaanse conceptuele kunst. Hij was een kunstenaar, redacteur, curator en theoreticus van de internationale artistieke avant-garde van de jaren zestig en tevens een belangrijk figuur binnen de kunstenaarsboeken. Dit kwam mede omdat Carrión de auteur was van verschillende boeken en in 1975 *Other Books and So* oprichtte, een distributiecentrum voor publicaties van kunstenaars. Carrión raakte geïnteresseerd in de beeldende kunst door printcultuur en media, en deed onderzoek naar postartiesten. Ook was hij nauw betrokken bij het *In-Out Centre*, een alternatieve Amsterdamse galerie. De galerie was opgericht door internationale kunstenaars en trok kunstenaars aan met verschillende culturele achtergronden. Van belang was dat het werk van deze kunstenaars op een bepaalde manier commentaar leverde op de Nederlandse kunst en maatschappij vanuit hun eigen culturele perspectief. Na het *In-Out Center* ging Carrión werken aan de ontwikkeling van projecten bij *De Appel* in Amsterdam die hij omschreef als 'culturele strategieën'. Deze instelling werd opgericht kort nadat het *In-Out Center* zijn deuren sloot om performancekunstenaars een podium te kunnen blijven garanderen.¹ Hier heeft Carrión in 1984 onder andere het project *Lilia Prado Superstar Filmfestival* ontwikkeld, een filmvertoning waarbij vijf films van de Mexicaanse actrice Lila Prado werden getoond.² Carrión was een veelzijdig kunstenaar, zo bleek uit onder andere zijn projecten bij *De Appel*. De kunstenaar beperkte zich niet enkel tot het medium van het kunstenaarsboek, maar richtte zich ook op mail art, videokunst en performance. Het werk van Carrión onderscheidt zich door twee elementen, namelijk communicatie en uitvoering. De kunstenaar gebruikt verschillende technieken en media om een compleet cultureel product te maken. De instrumenten die hij hier

¹ Monoskop, over In-Out Center.

² Idem.

voor gebruikte waren de middelen die hij zich toe-eigende, zoals televisie, radio, post, maar ook boeken. Hij manipuleerde deze en interpreteerde ze vervolgens op een geheel eigen, maar deskundige wijze. Carrión veronderstelde dat hij cultuur gebruikte op een veel bredere manier dan dat kunst doet. Hij bedoelt hiermee dat kunst niet de bepalende factor is, maar gebruikt wordt om ingewikkelde sociale systemen in de maatschappij te coördineren en te categoriseren, zoals tijd, mensen, plaatsen en objecten.³

Carrión gebruikte allerlei literaire of grammaticale vormen in zijn werk, zoals interpunctie, metaforen, dialogen, gedichten en sonnetten. Deze werden niet alleen in tekstvorm gebruikt, maar ook in visueel of auditief werk. Door deze vormen zichzelf eigen te maken en te ordenen, ontnemt hij deze van hun oorspronkelijke identiteit. Carrión stelt zelf hierover in een interview met de *Volkskrant*: "Ik denk, maar dat is interpretatie, dat ik steeds bezig ben met het probleem van de eigen identiteit. Het is merkwaardig dat veel van mijn boeken en andere werken, met "namen" te maken hebben. De naam is tenminste iets dat een persoon identificeert. Dat is iets heel onmiddellijks. In mijn boek *Arguments* speelt zich op de pagina's een bepaald ruimtelijk proces af, met alleen maar namen."⁴ Op de wijze hoe de kunstenaar deze namen ordent, is een verhaal te lezen die naar persoonlijke voorkeur kan worden ingevuld. Bijvoorbeeld in *Arguments* zijn bijvoorbeeld de namen Edgar en Emily in twee kolommen opgedeeld, en worden de namen onder elkaar herhaald. Behalve op de laatste regel ontbreekt de naam van Edgar. Het model kan door iedereen op een andere manier worden beschouwd, want niemand weet waarom de naam van Edgar mist. *Arguments* is Carrións eerste in offset gedrukte boek. Deze druktechniek liet het toe om boeken in grote oplage te laten drukken. Carrión beschrijft in *Arguments* in vijftwintig hoofdstukken allerlei andere menselijke verhoudingen door alleen namen te gebruiken die hij in een veranderende typografische relatie zet. De argumenten zijn genummerd van een tot en met vijftwintig en bestaan uitsluitend uit namen die herhaaldelijk op de ruimte van de bladzijde worden geplaatst om zo patronen van complexiteit te vormen. De namen naderen elkaar, smelten soms samen en nemen weer afstand. De patronen werden gevormd door Carrión na het analyseren van narratieve structuren en relaties tussen personages in bestaande teksten. De teksten waarop de argumenten zijn gebaseerd, heeft de kunstenaar nooit genoemd, wat het werk erg persoonlijk maakt. In een interview uit 1979 met de Amerikaanse kunstenaar Jan van Raay vertelt Carrión dat hij taal niet meer gebruikt als schrijver, maar als beeldend kunstenaar in de vorm van grafisch element, volume of kleur: "Ik noem mijzelf geen schrijver, omdat ik taal

³ Conwell, 2002.

⁴ Carrión, 1979.

gebruik vanuit een niet-taalkundig oogpunt, maar ik beschouw mijzelf als een schrijver in de zin dat mijn werk een bijdrage levert aan de taal."⁵ Ook zegt Carrión over het gebruik van taal: "Written language is a sequence of signs expanding within the space; the reading of which occurs in the time. A Book is a space- time sequence (...) Books existed originally as containers of (literary) texts. But books, seen as autonomous realities, can contain any (written) language, not only literary language, or even any other system of signs (...) A book can also exist as an autonomous and self-sufficient form, including perhaps a text that emphasises that form, a text that is an organic part of that form: here begins the new art of making books."⁶ Aan de hand van deze quote verheft Carrión het maken van boeken tot een nieuwe kunstvorm, namelijk in de vorm van het kunstenaarsboek.

Naast *Arguments* wordt ook in het werk *The Muxlows* namen van bepaalde personen gebruikt die in een structuur worden gezet en voor iedereen op een eigen wijze te interpreteren zijn. Dit werk bestaat uit een lijst met data, namen en plaatsen die de geschiedenis van een Engelse familie uit Yorkshire beschrijven. Carrión vond de lijst in een oude Bijbel en maakte er een kunstenaarsboek van. Carrión schrijft zelf over het werk: "When one reads the names, dates and places one after another, these become interchangeable: individuality, space and time, united in one single flow of words, one single flow of sounds, become a pure rhythm, a primitive chanting. And then again this rhythm, composed of the most essential events of life, brings us back to earth and ourselves."⁷ Het werk focust zich net zoals bij *Arguments* op sociale structuren en machtsrelaties. In vergelijking met *Arguments* eigent Carrión niet een literaire tekst of een toneelstuk toe maar een registratie van het alledaagse leven. Het werk is minder literair en meer conceptueel van aard. Wat vooral van belang is voor Carrión, is dat de oude bron, in dit geval de registratiepapieren in de oude Bijbel niet verloren gaan. In plaats daarvan gebruikt hij het en geeft hij het een nieuwe betekenis door zijn eigen persoonlijke draai er aan te geven met typografische elementen.

Tell Me What Sort of Wall Paper Your Room Has and I'll Tell You Who You Are is interessant, omdat het afwijkt van de eenvoud die de kunstenaar hanteert in zijn andere boeken. Het werk is uitzonderlijk, omdat het over bijzondere materiële kwaliteiten beschikt. Het bestaat uit bladzijden met fragmenten van muurbehang. De rijke materialiteit en de excentrieke patronen van het behang hebben niet alleen het doel om enkel te dienen ter decoratie van het boek. Op iedere pagina is een tekst bij het behang geschreven die een verwijzing naar een ruimte geeft. De muurbehangsels

⁵ Van Raay, 1979.

⁶ Conwell, 2002.

⁷ Schraenen, 2016, p.45.

vormen hierdoor een bepaalde index die in relatie tot elkaar staan in het boek. Daarnaast geeft de tekst een referentie naar een persoon die bij de kamer hoort, zoals *My room of My accountant's room*. Omdat het werk verwijst naar personen die dicht tot de kunstenaar staan, krijgt het werk een autobiografische lading. Carrión maakt vaker gebruik van persoonlijke, emotionele en sociale relaties die worden uitgedrukt door middel van namen, data en adressen.⁸ Dit zagen we bijvoorbeeld ook terug in *Arguments* en *The Muxlows*. Voor het werk *Tell Me What Sort of Wall Paper Your Room Has and I'll Tell You Who You Are* gebruikte Carrión proefmonsters van een muurbehangboek van het bedrijf Rath en Doodeheefver uit Amsterdam, een boek dat hij op straat had gevonden.⁹ Hierin zien we ook de relatie met *The Muxlows*, waarbij hij van teksten of boeken die hij bij toeval vindt een werk maakt. De kwaliteit van de materie dient in dit werk niet als een decoratief element in het werk, maar speelt een belangrijke rol in het boek als een conceptueel geheel.

Voor de ontwikkeling van het medium van het kunstenaarsboek heeft Carrión geheel op eigen wijze een belangrijke betekenis gehad. Dankzij de kunstenaar is het medium van het boek op een andere manier geïnterpreteerd. In 1973 maakte Carrión het kunstenaarsboek *Dear reader. Don't read*. De titel van dit boek verwoordt precies waar zijn werk over gaat. Een kunstenaarsboek van Carrión hoeft niet alleen tekstueel inhoudelijk te zijn, maar kan ook een verhaal overbrengen door gebruik te maken van typografie. Taal en structuur van een tekst krijgen daardoor een andere betekenis.

⁸ Carrión, 1980, p.7.

⁹ Reijnders, 2017.

NOTEN

- Carrión, U., *Names and Adresses: Verbal, Visual, and Aural Works 1973-1980*, Maastricht, 1980.
- Carrión, U., "Tentoonstelling over mail art in Stempelplaats Amsterdam." In: *Volkskrant*, gepubliceerd, september 1979, geraadpleegd: augustus 2018.
- Conwell, D., "Personal Worlds or Cultural Strategies?" In: *E-Flux*, gepubliceerd: juli 2002, geraadpleegd: augustus 2018, http://projects.e-flux.com/do_it/notes/essay/e003_text.html.
- Raay, J. van, "End of an Era?" In: *Artzien*, gepubliceerd: januari 1979, geraadpleegd: augustus 2018.
- Reijnders, T., "Ulises Carrión and the In-Out Center." In: *In-Out Center Archives*, gepubliceerd: 2017, geraadpleegd: augustus 2018.
- Schraenen, G., *Ulises Carrión: Dear reader. Don't read*, Madrid, 2016.

https://monoskop.org/In-Out_Center.

ILLUSTRATIEVERANTWOORDING

Afb. 1: <http://arteyparte.com/author/javier-maderuelo/?lang=en>

Afb. 2: <http://kunstenaarsboeken.blogspot.com/2017/>

COLOFON

Deze bundel met essays verschijnt ter gelegenheid van de Week van het KunstenaarsBoek 2018 als onderdeel van de onderstaande serie tentoonstellingen:

1. *Ulises Carrión als pionier van het kunstenaarsboek* door Huib van Antwerpen. Tentoonstelling: *Dear reader. Don't read. Het boek als kunstwerk* in de Universiteitsbibliotheek, curatoren Nina Knaack en Huib van Antwerpen.
2. *Conceptuele kunstenaarsboeken uit de collectie van de Universiteitsbibliotheek* door Hester Hazenberg. Tentoonstelling: *Het boek als kunstwerk* in de Universiteitsbibliotheek, curator Hester Hazenberg.
3. *De twinkeling van Fluxus* door Barthold Boksem. Tentoonstelling: *Provo! Fluxus! Verzet!* bij Academie Minerva, curator Barthold Boksem.
4. *oplage 0* door Cees de Boer. Tentoonstelling: *oplage 0 herman de vries* in kunstruimte Galerie Block C, curator Marinus Augustijn.
5. *HET BOEKWERK ALS KUNST, KUNST ALS VORM VAN BEWUST ZIJN kunstenaarsboeken herman de vries 1967-2016* door Henk Woudsma. Tentoonstelling: *Het boek der Natuur* in het CBK Groningen, curator Henk Woutsma.
6. *Het kunstenaarsboek en zijn potentie als luchtkasteel* door Floor van Luijk. Symposium ARTisBOOK in de Universiteitsbibliotheek, 19 oktober 2018.

De Week van het KunstenaarsBoek is een initiatief van Stichting ARTisBOOK. Van 13 t/m 20 oktober 2018 presenteren zesentwintig locaties in Groningen het boek als kunstwerk.

www.artisbook.nl

Deelnemende organisaties: Antiquariaat Berger & De Vries, Antiquariaat Isis, Atelier Wilma Vissers, Galerie Block C, Hanzehogeschool Groningen Academie Minerva, CBK Groningen, Boekhandel Godert Walter, Forma Aktua, GalerieH200, Galerie Noord, galerie with tsjalling, Grafisch Centrum Groningen, Groninger Forum, Groninger Museum, Groninger Museum Wall House #2, KEIK, Noorderlicht, NP3 | bur0 GrOningen, Kunstlievend Genootschap Pictura, SIGN, Rijksuniversiteit Groningen, Het RESORT, Uitgeverij Philip Elchers, Vrijdag en Kie Ellens.

Deze uitgave en het programma van WKB18 wordt mede mogelijk gemaakt door:

Vormgeving: Pieter Augustijn

Oplage: 200

© 2018 Stichting ARTisBOOK Groningen

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

